

והלוא אין בו (בה) ממש

מים ראשונים: כפילות הכותרת מקורה בנשוא המשפט: "בו" – בעגל, או "בה" – בעבודה זרה (ע"ז). בין כך ובין כך, השאלה העומדת לדיון, שחז"ל שמים בפי הפילוסופים (ומינים), היא: אם אין ממש בעבודה זרה, מדוע הקב"ה מקנא לעובדיה? אם עגל הזהב הוא גוש חומר שאין בו שום ממשות, "למה יחרה אפך בעמך"?

שמות רבה מגו "ויחל משה"

רבי נחמיה אומר: בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, עמד לו משה מפייס את האלהים. אמר: ריבון העולם, עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם?! העגל הזה שעשו יהיה מסייעך. אתה מזריר את החמה והוא הלבנה. אתה הכוכבים והוא המזלות, אתה מוריד את הטל והוא משיב רוחות, אתה מוריד גשמים והוא מגדל צמחים. אמר לו הקב"ה: משה, אף אתה טועה כמותם? והלוא אין בו ממש! אמר לו: אם כן למה אתה כועס על בניך? הוי: "למה ה' יחרה אפך בעמך"¹.

שמות רבה ל כא "ואלה המשפטים"

... ביטלו ישראל "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" – ומחל להם, שאין בעבודה זרה ממש אלא קנאה, שנאמר: "יקניאוהו בזרים" ... וכשחטאו ישראל בשיטים בזנות, נפלו מהם כ"ד אלף ... ישראל מה נהנו מעבודת כוכבים, שלא רואה ולא שומעת ולא מדברת! שנאמר: "כמוהם יהיו עושיהם" (תהלים קטו ח). אבל הזנות שהוא דבר של ממש לקו עליו, ונמחל להם על עבודת כוכבים ...²

ויקרא רבה ז א פרשת צו

אמר ר' אסי: מלמד שהיה [אהרון] נוטל את הקורנס ופוחסו [את העגל] לפניו ואומר להם: ראו שאין בו ממש. הוא שמשה אמר לאהרן: "מה עשה לך העם הזה". אמר לו [משה לאהרון]: מוטב היה להן שידונו שוגגין ואל ידונו מזידיים.³

מכילתא רבי ישמעאל, פרשה ו, יתר, "כי אנכי ה' ... אל קנא"

¹ מכל טענות הסנגוריה של משה על עם ישראל בעקבות חטא העגל: טענת חילול השם, ששתי הדברות הראשונות נאמרו בלשון יחיד, שאין עונש בעשרת הדברות, שזה עתה יצאו ממ"ט שערי טומאה וכו' (ראה פרשה מג בשמות רבה במלואה, תנחומא כאן ועוד), זו ודאי המתוחכמת והמפתיעה מכולם. אמנם, ברמה החינוכית/פדגוגית הקב"ה עונה מיד למשה (הכל עפ"י המדרש כמובן): "יודע אני שאין בו ממש, אלא שלא יאמרו (ילמדו) לעשות עבודה זרה" (המשך המדרש שם, סימן ז), אך עיקר ענייננו הוא ברמה העקרונית. משה (או הדרשן) מעורר כאן בעיה מהותית ומרכזית: מה באמת היחס ביהדות לעבודה זרה? החל מימי אברהם ששבר את הפסלים, דרך המלחמה בפאגאניות בימי בית ראשון ושני, ועד ימינו אנו: יש בעבודה זרה ממש או אין בה ממש? ומה היחס לסמלים שאינם ע"ז ממש?

² זנות היא השחתה ובין אדם לחברו. עבודה זרה היא אידיאולוגיה ובין אדם למקום. הייתה בעבר גם עבודה זרה משחיתה אך היא בטלה: "יצר עבודת כוכבים כבר נעקר, יצר זנות הוא קיים" - שהש"ר פרשה ז (ראה גם סנהדרין סד ע"א ויומא סט ע"ב שחכמים עקרו יצר של עבודה זרה וכשביקשו לעקור גם את יצר המין ראו שאין קיום לעולם. וכן עבודה זרה יז ע"א בדיון של שני החכמים אם ללכת לפיתחה של ע"ז משום שכבר בטל יצרה, או אדרבה, ללכת לפיתחה של בית זנות ע"מ לכופף את היצר). הדברים מזכירים את דור המבול "כי מלאה הארץ חמס" - "לא נחתם דינם אלא על הגזל" ואת ההבדל בינו לדור הפלגה שלמרות שהתריסו כלפי מעלה, עונשם היה קל יותר. ראה דברינו **בין דור הפלגה לדור המבול** בפרשת נח. אגב, מדרש זה משמות רבה הוא בפרשת משפטים ושם גם מודגש ההבדל בין חטא שהוא עבירה על עשרת הדברות שהוא קל יותר, מול חטא של עבירה על הדינים ועל המשפטים שהוא חמור יותר. בכל מקרה, שאלתנו עדיין במקומה עומדת: ניחא זנות "יש בה ממש", אבל עבודה זרה, הרי כולנו יודעים ש"עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם" ואין בה ממש! אז איך באמת צריך להתייחס לע"ז? האם טענתו של משה היא רצינית, או שהיא רק לצורך בקשת כפרה (בדרך של הבאת הדבר לכדי אבסורד)?

³ אהרון מנסה להניא את העם, ברגע האחרון, ממעשה העגל, ומראה להם תוך כדי עשייתו ש"אין בו ממש". לכאורה משלים אהרון את משה מהמדרש הראשון. זה טוען כלפי הקב"ה ש"אין בו ממש" בדיעבד וכבקשת סליחה, וזה אומר לעם: "ראו, הלוא אין בו ממש" לכתחילה ובמטרה של מניעת המעשה. אלא שיש בכל זאת הבדל ביניהם. לפי תפיסת משה (עפ"י המדרש כמובן), במעשה זה החמיר אהרון את המצב והפך את העם משוגגים למזידיים. אך בה בעת, מעז יצא מתוק ובדברי משה אלה יש התחלה של תשובה לשאלתנו. אם ברגע שאדם מבין שאכן "אין בה ממש" והוא בכל זאת ממשיך לעשות את הפסל, משמע שהעבודה הזרה היא כעת אצלו פנימה, במחשבתו ובהכרתו, וזו בעצם הבעיה.

שאל פילוסופוס אחד את רבן גמליאל: ... וכי יש כוח בע"ז להתקנאות בה? גיבור מתקנא בגיבור. חכם מתקנא בחכם. עשיר מתקנא בעשיר. אלא יש כוח בעבודה זרה להתקנאות בה!⁴ אמר לו: אילו אדם קורא לכלבו בשם אביו וכשהוא נודר, נודר בחיי כלב זה. במי האב מתקנא? בבן או בכלב?⁵ אמר לו: יש למקצתה צורך. אמר לו, מה ראית? אמר לו: הרי שנפלה דליקה במדינה פלונית והוצל בית עבודה זרה שלה, לא שעמדה לעצמה. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שיוצא למלחמה, עם מי נלחם, עם החיים או עם המתים? אמר לו: עם החיים.⁶ אמר לו: הואיל ואין למקצתה צורך, מפני מה אינו מבטלה? אמר לו: וכי לדבר אחד אתם עובדין? והרי אתם עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות להרים ולגבעות לאפיקים וגיאות, ואפילו לאדם - יאבד עולמו מפני השוטים?⁷

דברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן "כי תוליד בנים"

א"ר שמיי גיבתייא: אם יש בע"ז ממש, מפני מה אינה אומרת אל תכניסו אותי לאש, אל תכתשוני? אלא מכניסין אותה לאש ומכין אותה בפטיש ומתיכין אותה והיא שותקת ואין בה ממש לדבר בעולם. לפיכך אני מקנא לה, שאינה יכולה לעשות דבר ולא לבראות עולם, ואָתְּ מניח למי שברא עליונים ותחתונים ועובד למי שאין בו ממש? אם מבקש אתה לעבדן, יפנה מתוך שלי ויעשה עולם לעצמו. ואם עשית כן ועבדת אותי, איני מקנא בו ואל תעשה אותו בתוך שלי. ומה ראה להזהירן כך על ע"ז? להודיעך שאין בו ממש, והן עתידין ליכנס לארץ ולהוליד בנים והם עומדין ועובדין ע"ז!⁸

עבודה זרה דף נד עמוד ב

תנו רבנן: שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי: אם אלהיכם אין רצונו בעבודת כוכבים, מפני מה אינו מבטלה? אמרו להם: אילו לדבר שאין העולם צורך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולם מפני השוטים! אלא עולם כמנהגו נוהג.⁹

⁴ ויש ממש בעבודה זרה, אומר הפילוסוף, ולכן הקב"ה כעס בחטא העגל ולכן הוא נקרא "אל קנא".
⁵ משל הן והכלב פירושו שכאשר הן נודר בשם הכלב (בני אדם סוגדים לע"ז ונשבעים ומשביעים בשמה), האבא (הקב"ה) כועס על הן שכהן התדרדר ולא על הכלב. כעסו וקנאתו של הקב"ה איננה על ע"ז עצמה, אלא על האדם, שצלם אלהים שבו נפגע והושחת. לא האמת האבסולוטית הטרנצנדנטלית מעניינת, אלא האמת הפסיכולוגית האנושית. ראה מקבילה לקטע זה של המדרש במסכת עבודה זרה נה ע"א: "שאל אגריפס שר צבא את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם: כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא - כלום מתקנא אלא חכם בחכם וגיבור בגיבור ועשיר בעשיר! אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שנשא אשה על אשתו - חשובה ממנה אין מתקנאה בה, פחותה ממנה מתקנאה בה". כאן המשל רך יותר: לא בן שנשבע בשם כלב וקורא לו בשם אביו, אלא אדם שלוקח לו אישה נוספת חשובה פחות מאישתו הראשונה. ואם נחזור למוטיב הכלב, ראה מדרש תנחומא פרשת תרומה סימן ג הסיפור על טורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא למה הקב"ה שונא את עובדי עבודה זרה והחלום שרבי עקיבא מספר לו בו הוא ראה שני כלבים: רופוס ורופינא, כשם של טורנוסרופוס ואשתו. טורנוסרופוס כועס על כך ור' עקיבא עונה לו שזה בדיוק כעסו של הקב"ה על הגויים שנוטלים בול עץ וקוראים אותו אלהים כשמו. שם משתמע שזה עניין של חילול השם.

⁶ הפילוסוף (מין? נוצרי? הלניסטי?) ממשיך בטענותיו ואינו מרפה. עובדה היא, הוא אומר, שראינו מקרים בהם הייתה דליקה בעיר ודווקא בית עבודה זרה ניצל. יש כוח ממש בעבודה זרה, טוען הפילוסוף. במקומות אחרים, חז"ל התמודדו עם תופעות וטענות כאלה ברצינות. ראה מסכת עבודה זרה נה ע"א לגבי אנשים שהתראפו ע"י שונכסו לבית עבודה זרה: "קחזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמד", וכן בסנהדרין סז ע"ב: "אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו **בין עבודה זרה לטבע (שיטת ר' יוסי הגלילי)** ובדברינו **ונתן אליך את או מופת** שניהם בפרשה ראה וראינו גם את מחלוקת הראשונים: הרמב"ם שלא מוכן להכיר בשום כח של קסם, כישוף, רוח טומאה וכו', וכנגדו רשב"ם, ראב"ד ורמב"ן שמכירים בכח זה ומצטטים את גמרות אלה. אבל כאן, עונה רבן גמליאל לפילוסוף באופן שאינו מכיר בשום אפשרות לממשות של ע"ז. כל בית בעיר שנשרף בדליקה היו בו חיים, היה שם איזה חשבון של ההשגחה עם דיירי הבית ויש סיבה מדוע עלה באש. בית ע"ז אינו כלום - הוא כמו בית מת, אין אליו שום התייחסות ולכן, באופן פרדוכסלי, דווקא הוא ניצל.

⁷ הפילוסוף אינו מרפה ומעלה טיעון נוסף מדוע אין הקב"ה מבטל לחלוטין את העבודה הזרה ומעבירה מהעולם. לנושא זה נתייחס בהמשך, בגמרא עבודה זרה נה ע"ב המובאת להלן. נראה כאילו מכללתא זו מנסה לקפל בתוכה את כל הוויכוחים בין חכמי ישראל והפילוסופים. נגררנו להביאה בשלמותה, למרות שהיא אולי חורגת קצת מהנושא שאנו מבקשים להתמקד בו. כדאי גם לזכור את מקומה ושורשיה של מכללתא זו. על הפסוק בדיבר השני של עשרת הדברות: "לא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא וכו'".

⁸ תשובת ר' שמיי גיבתייא היא מן איפכא מסתברא. ברור לכל שאין בע"ז שום ממשות שהרי היא "כחומר ביד היוצר", פאסיבית לגמרי. מגלפים אותה, כותשים אותה, שמים אותה באש "ואין קול ואין עונה" כדברי אליהו בהר הכרמל. ודווקא משום שאין בה ממש, לכן הקב"ה מקנא! כמו שהקב"ה עונה למשה במדרש הראשון שהבאנו "יודע אני שאין בו ממש, אלא שלא יאמרו (ילמדו) לעשות עבודה זרה" (ראה הערה 1 לעיל). או כמו שהבאנו בהערה 3 ובהערה 5 לעיל. ועל"פ, שים לב שמדרש זה מדבר בעבודה זרה בארץ ישראל. יש או אין בע"ז ממש, מי שרוצה לעבד ע"ז, יעשה זאת בבקשה לא בתוך הפלטין של המלך, לא בארץ ישראל: "יפנה מתוך שלי ויעשה עולם לעצמו". שים לב שהמדרש הוא בפרשת "כי תוליד בנים ובני בני" שאנו קוראים בתשעה באב.

⁹ האם ניתן לחבר גם מדרש זה לרעיון שאין בעבודה זרה ממש? עבודה זרה היא דבר שטות שרק טיפשים מאמינים בו, ואי לכך אין סיבה שהקב"ה ישנה סדרי בראשית בגללה. או שמא מדובר כאן ברעיון שונה. ראה המשך הויכוח במשנה שם: "אמרו להן: אם כן, יאבד דבר שאין צורך לעולם בו, ויניח דבר שצורך העולם בו! אמרו להן: אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו, שאומרים:

מדרש תהלים (בובר) מזמור לא

"בך ה' חסיתי אל אבושה". זהו שאמר הכתוב: "יבושו כל עובדי פסל" (תהלים צז ז). אמר ר' יודן בשם ר' נחמן: עתיד הקב"ה ליתן ממש מעט בעבודה זרה, והיא באה ומשתחויה להקב"ה, שנאמר: "והשתחוה לו כל אלהים" (תהלים צז), ואחר כך היא בושה לעובדיה. אמר ר' פנחס: עתיד הקב"ה לעשות פתחון פה לעבודה זרה, להיות מדברת בפני עובדיה, ואומרת להם: אוי לכם שהנחתם לחי העולמים, שהוא קונה שמים וארץ, והשתחיתם למי שנאמר עליו: "פה להם ולא ידברו" (תהלים קטו ה). אמר ר' יוחנן: כשנגלה הקב"ה בסיני, נתן כח בעבודה זרה והשתחויה לו.¹⁰ אמר רב תחליפא: והכתוב מסייע לו לר' יוחנן, שנאמר: "והשתחוה לו כל אלהים" (תהלים צז ז), ישתחוה אין כתיב כאן, אלא "והשתחוה", שכבר השתחוה לו.¹¹

שמות רבה פרשה טו סימן יז

... ונשבע להם שכשם שפדה אותנו ממצרים, כך הוא יפדה אותנו מאדום. ולא עוד אלא שיהיו גדולי העם רואין קטן מישראל ומתאוין לכרוע לפניו בשביל השם, שכתוב על כל אחד ואחד, שנאמר: "פֶּה אָמַר ה' גָּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁ לְבֹזֵה נֶפֶשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מְשָׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׁרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמָן קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרָחֶךָ: " (ישעיה מט ז).¹²

משל לעץ נאה שהיה נתון בבית המרחץ, נכנס פרופסיטוס¹³ לרחוץ הוא וכל עבדיו ודישו את העץ. וכן הפגאנים¹⁴ וכן כל אחד ואחד מהן (מתאווים לפסוע לפניו). לאחר ימים שלח פרוטומי¹⁵ שלו לאותה מדינה, שיעשה לו איקונין, ולא מצאו עץ חוץ מאותו שהיה במרחץ. אמרו האומנים לשלטון: אם מבקש אתה להעמיד האיקונין, הבא את העץ שיש במרחץ שאין לך טוב ממנו. הביאוהו ותקנו אותו כראוי ונתנוהו ביד צייר וצייר את האיקונין עליו והעמידה בתוך הפלטין. בא השלטון וכרע לפניו וכן דוכוס וכן אפרכוס וכן הפרופסיטון וכן הלגיונות וכן דימוס וכן כולם. אמרו להן אותן האומנים: אתמול הייתם מדיישים את העץ הזה במרחץ, ועכשיו אתם משתחווים לפניו? אמרו להם: אין אנו כורעים לפניו בשבילו אלא בשביל פרוטומי של מלך שהיא חקוקה עליו.¹⁶

תדעו שהן אלוהות שהרי הן לא בטל". זאת אומרת שאילו היה הקב"ה מבטל את אותם עצמים שאין בהם צורך ומשאיר רק את העצמים שיש בהם צורך, אכן יכלו עובדי עבודה זרה לטעון שיש בה ממש. מעין טענותיו של רבן גמליאל בויכוחו עם הפילוסוף במכילתא לעיל. שוב ושוב אנחנו חוזרים לרמב"ם שבתחילת הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה א, איך התחילה עבודה זרה: "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה, וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמיים המשמיים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיהם היו יודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמות ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבליים עץ הוא, כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא". עבודה זרה התחילה מדבר שיש בו ממש והתגלגלה במרוצת הדורות למה שהתגלגלה. והשתחוותה לו, כפי שעולה בבירור מהמשך המדרש.

11 ראה דברינו לא יהיה לך אלהים אחרים על פני בפרשת יתרו שם הארכנו לדון במדרש מפתיע זה. בציווי הדיבר השני: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, מתעוררת בעיה דומה לזו שאנו דנים בה כאן וכלשון המכילתא בפרשת יתרו על הפסוק: "לא יהיה לך אלהים אחרים - אלהים אחרים, וכי אלוהות הן? והלא כבר נאמר: ונתון את אלהיהם באש כי לא אלהים המה (ישעיה לז יט)" בא מדרש זה ואומר שהקב"ה הוא שנתן כח לעבודה זרה, על מנת שתשתחויה לו. ואיפה נתן הקב"ה כח בעבודה זרה? במעמד הר סיני! כשאמר: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". ללמדך שיש מציאות כזו, "אלוהים אחרים", בוודאי במוחות ולבות בני אדם. הדיבר השני נמצא בעימות מתמיד עם הדיבר הראשון והמאבק של "אנכי ה' אלהיך" מול "אלוהים אחרים" אינו חדל לרגע. גם ההתגלות "מפי הגבורה" לא מנעה אותו. ראה גמרא סוטה מז ע"א שגיחזי משרת אלישע, לאחר שיצא לתרבות רעה, הצליח בכח הכישוף לתלות את עגלי הזהב של ירבעם בין שמים וארץ ולשים בפייהם את שני הדברות האלה: אנכי ולא יהיה לך אלהים!

12 המדרש שם מתאר את תקוות העם לגאולה מאדום (רומא) בהסתמך על גאולת מצרים ומתאר איך לעתיד לבוא כל גדולי מלכויות הגוים ישתחוה לפני כל אחד ואחת מישראל כי שם ה' נקרא עליו. ראה שם במדרש איך הכל מתחיל מהציווי "החודש הזה לכם" שבתחילת פרק יב בספר שמות. אבל כאן עושה המדרש תפנית מאד מפתיעה למשל המתאר את העולם הפגאני באופן שאולי לא היינו מצפים לו.

13 נציב, מושל Praepositus.

14 האנשים הפשוטים, ההדיטות.

15 פסל דמות ראש אדם וחלק עליו של החזה. מי שלח? כנראה מושל גבוה יותר.

16 ראה גם בהמשך המדרש שם בסימן כב על המחצב מול הנחצב והטבלה מול הצורה. עבודה זרה היא באיקונין, בסמל ולא בחומר. ראה דברי ישעיהו הנביא המזלזל בעבודת כוכבים שלוקחת עצם מטריאלי ועושה ממנו אלוהות: "חֲצִיזו שָׂרָף בְּמוֹ אֵשׁ עַל חֲצִיזוּ בֶּשֶׂר יֵאָכֵל יִצְלָה צְלִי וְיִשְׁבַּע אֵף וְחָם וַיֹּאמֶר הָאֵח חֲמוּתִי רְאִיתִי אוֹר: וְשִׁאֲרִיתוֹ לְאֵל עֲשֵׂה לְפִסְלוֹ יִסְגֹּד וְיִסְגֹּד לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלֵי אֶתָּה ... וְלֹא יָשִׁיב אֵל לְבוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לְאֹמֶר חֲצִיזוּ שָׂרָפְתִי בְּמוֹ אֵשׁ וְאֵף אֶפְתִּי עַל גַּחְלִיו לְחָם אֲצַלָּה בֶּשֶׂר וְאֵכֵל וַיִּתְרוּ לְתוֹעֵבָה אֲעֲשֶׂה לְבוֹל עֵץ אֶסְגֹּד" (ישעיהו פרק מד טז-יט, ראה כל התיאור הציורי שם). במעין תמונת ראי לדברים אלה, מציג מדרש זה עמדה הפוכה, שיש בה כמעט סיניגוריה על עבודת כוכבים! נראה שמדרש זה מצטרף לשורה של מדרשים שראינו במקומות אחרים, המייצגים גישה מעמדה של כוח של חז"ל והאמונה המונותיאיסטית, כלפי העולם הפגאני

כך אומרים אנשי המלכים: עד עכשיו היינו עושים בישראל מה שאי אפשר, שנאמר: "לבזה נפש למתעב גוי" ועכשיו לישראל אנו משתחוים? אומר להן הקב"ה: הן, בשביל שמי שכתוב עליהם, שנאמר: "למען ה' אשר נאמן". וכן משה אומר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח ז).¹⁷

איכה רבה פתיחתא, סוף סימן כד

... באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה: ... ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי [לאה] ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לע"ז שאין בה ממש והגלית בני, ונהרגו בחרב, ועשו אויבים בהם כרצונם?! מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן.¹⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: עוד על בול העץ שהיו הכל דורכים עליו ועשו ממנו איקונין למלך, ראה בראשית רבה ח ח ביצירת האדם: "משל למלך שהיה מטייל בפתח פלטין שלו, וראה בולרין (גוש אבן) אחת מושלכת. אמר: מה נעשה בה? מהם אומרים: דימוסיות (בנייני ציבור) ומהם אומרים: פריבטאות (בתי מרחץ). אמר המלך: אינדרטין אני עושה אותה, מי מעכב?". השווה בין שני משלים אלה.

ההולך ושוקע וכבר אין בו סכנה ותחרות של ממש. אין בו ממש, וכבר נשחט יצר הרע של עבודה זרה (עבודה זרה יז ע"ב, יומא סט ע"ב). מה שגורם לישעיהו בבית ראשון לעמוד ולזעוק, כבר לא גורם להתרגשות (תיאולוגית) בבית שני.

¹⁷ ושוב החזרה המפתיעה לאנלוגיה של האיקונין (פרוטומי) של עבודה זרה עם שם ה' שייקרא בראש כל אחד ואחת מישראל לעתיד לבוא. מה גדול ומפתיע ממי, המשל או הנמשל?

¹⁸ ראה מדרש נפלא זה שם בפתיחה לאיכה רבה! רחל מצליחה לעורר את רחמי הקב"ה היכן שהאבות, משה, ירמיהו וכל האחרים לא הצליחו. על מה אתה כועס? היא אומרת. במי או במה אתה מקנא? אני בשר ודם התגברתי על יצר הקנאה שבי ואתה, מלך חי וקיים, אל רם ונשא, לא תעשה כן? לצד הרגש הברור, הצלחתה של רחל מבוססת על חזרה לטענתו של משה: "אין בה ממש"! אז בסופו של דבר, הטיעון שעבודה זרה אין בה ממש היא טענה רציונאלית פילוסופית או רגשית אמוציונלית? האם זו "טענה שיש בה ממש"?